

Cap.3: ESTE MEDICINA O STIINTA SAU O ARTA ?

Opozitia dintre arta si stiinta se pierde in istoria disputei asupra felului cum oamenii incearca sa cunoasca lumea. Mai putem spune ca aceasta disputa a ajuns sub ochii nostri si atunci cand vorbim despre ce desparte filosofia lui Aristotel de cea a lui Platon. In timp ce filosofia lui Aristotel era practica si experimentală in natura ei, cea a lui Platon era mai mult teoretica si abstracta in natura ei. Prima spunea in fapt ca cunoasterea lumii se face cu ajutorul simturilor, iar cea de a doua spunea ca se face cu ajutorul mintii, adica a ratiunii. Lucrurile au evoluat continuu in aceasta balanta si asa am ajuns la Descartes, care spunea ca exist doua "substante": "*res cogitans*", care este mintea si "*res extensa*", care este corpul, dualism care a infuzat gandirea filosofica si cea populara pana astazi, cand acceptam cu totii ca adevarurile se pot imparti in functie de cum au fost dobandite, prin experiment sau doar prin ascutimea mintii.

Fiecare din noi, cel putin cei care au copii, nu pot sa nu spuna ca nu s-a gandit macar odata la dilema spre ce forma de invatamant sa-si indrume copii, spre stiintele reale, numite si exacte, sau spre cele umaniste, indrumare care da valoarea ulterioara a statutului social a celui care va urma o scoala sau alta, sau pozitia pe care o va avea in viata de toate zilele.

Mergand pe urmele acestei gindiri, in a doua parte a sec. XX, fizicianul si romancierul englez C.P.Snow (1959)¹ lanseaza termenul de "*doua culturi*", care pun in opozitie oamenii de litere cu cei de stiinta. El spunea ca fiecare grup este suspicios fata de celalalt cu privire la potrivirea si complementaritatea punctelor lor de vedere. Aceasta diferentiere este prelungirea unei mai vechi dezbateri dintre educatia clasica, umanista si educatia stiintifica. La nivel filosofic, linia de demarcatie dintre cele doua culturi este definita de diferenta epistemologica, adica a modului de obtinere a cunoasterii, dintre pozitivism si interpretativism.

Epistemologia stiintei este pozitivismul, care spune ca realitatea exista si este cognoscibila, iar cunoasterea poate fi dobandita prin simturi sau prin experimente care implica aceste simturi. Sarcina cercetatorilor este sa culeaga date, sa faca analize statistice, sa interpreteze

¹ Snow CP (1959): *The Two Cultures and a Second Look*. Cambridge: Cambridge University Press.

rezultatele prin deductii logice si generalizari. In final, faptele derivate din metoda stiintifica capata statutul de cunoastere. In schimb interpretativismul, care este epistemologia artei, poate fi inteles ca parte a pozitiei filosofice a idealismului. In interpretativism accentul este pus pe experienta personala si introspectie, ca in fenomenologie, pe interpretarea textelor ca in hermeneutica, sau pe intelegerea semnificatiilor impartasite, ca in constructivismul social.

Meisenberg (2018)² spunea ca "*prezentul si viitorul se arata destul de prietenoase cu epistemologia stiintei, pentru ca stiinta se poate felicita cu realizarile ei*", dar nu acelasi lucru se intampla cu arta, cu "*intelectualii literari*" ai lui Snow. Departamentele academice ale stiintelor sociale, studiile feministe si disciplinele similare, care au aparut ca ciupercile in campurile universitare, sunt implicate in crearea de narative "*evidence-free*" ale realitatii sociale. In timp ce stiinta merge spre toleranta zero fata de realitati multiple, care sunt vazute ca rezultatul erorilor stiintifice, stiintele umaniste au cultivat relativismul epistemologic. Mai de curand, Ricardo Nirenberg (2021)³ vorbeste chiar de o agonie a stiintelor umaniste si trece in revista lunga lista de comentarii pe aceasta tema care amintesc de conferinta lui Nietzsche din 1872 despre viitorul institutiilor educationale, in care remarca ca educatia clasica si educatia formala sunt doua sfere ireconciliabile si timpul alege mereu ca si castigatoare educatia formala, stiintifica.

Cresterea prapastiei dintre cunoasterea stiintifica si cea umanista este hranita de extinderea criteriului utilitarian, evident legat de disciplinele tehnice. Snow (1960)⁴ credea ca stiinta este menita sa genereze o viziune obiectiva asupra lumii, pentru ca adevarurile stiintifice sunt replicabile si astfel scutite de erori si comportamente incorecte. Etica si practica stiintei sunt centrate pe spunerea adevarului si, in consecinta, pot fi judecate ca bune, favorabile si necesare dezvoltarii societatii umane. Totusi, dincolo de binefacerile ultimelor cuceriri stiintifice, trebuie sa recunoastem ca fiecare societate umana are nevoie de ambele feluri de cunoastere: pe de o parte cunoasterea factuala, obiectiva, care genereaza prosperitate materiala si pe de alta parte o viziune larga si reflexiva asupra vietii, cea care se leaga de valori si principii etice si morale. Stiinta nu furnizeaza valori si maxime morale.

² Meisenberg G (2018): Editorial: The Two Cultures. An update, *Mankind Quarterly*, 58, 4: 558-561.

³ Nirenberg, R. (2021). The Long Agony of the Humanities. *Academia Letters*, Article 1234. <https://doi.org/10.20935/AL1234>.

⁴ Snow CP (1960): *The Two Cultures and the Scientific Revolution*, Cambridge: Cambridge University Press.

Discuția dacă medicina este o știință sau o artă vine încă de la Hippocrate, primul care a utilizat observația, descrierea obiectivă și metodele științifice în descrierea și explicarea bolilor. Înaintea lui medicina era plasată între artă și magie. Hippocrate spunea ca: *“știința este părintele cunoașterii, iar opinia hrănește doar ignoranța”*.

Aspirația medicinei de a fi știință nu s-a schimbat cu nimic de la Hippocrate până astăzi. Ce s-a schimbat este ceea ce se înțelege prin “științific”. Medicina s-a implicat mereu în activități care au fost recunoscute ca științifice precum observații, înregistrarea rezultatelor, căutarea de modele, dezvoltarea de teorii despre cauzele și mecanismele bolilor și experimentarea și testarea lor. După McCormick (2001)⁵ știința a adus medicinei trei contribuții esențiale: cunoștințe și teorii relativ sigure, tehnologii cu impact major asupra practicii clinice și un mod de gândire bazat pe cunoaștere și evidente. Medicina a fost preocupată de conturarea ființei umane unice ca un posibil obiect pentru cunoașterea pozitivă, ca un teritoriu care poate fi stăpânit de o formă de adevăr reglementat de raționalitatea specifică științei. Medicina a fost poate prima cunoaștere pozitivă care a luat forma de expertiză (Rose, 2001)⁶.

Cunoașterea în medicina a fost mereu imperfectă, dar medicina nu s-a cramponat de acest lucru pentru că a existat mereu un progres al cercetării medicale și ceea ce nu se știa cu ceva timp înainte devenea mult mai clar mai apoi. Aceasta ne aduce aminte de ce spunea Popper (1960)⁷: *cu cât aflăm mai mult și mai în profuzime despre lume, cu atât vom fi mai conștienți, specifici și articulați privitor la ceea ce nu știm, la ignoranța noastră*. Ceea ce nu știm este de fapt măsura incertitudinii, iar incertitudinea este motivația strădaniei pentru progres, pentru cercetare și adevăr. Poziția științei este dubitată, incertitudinea și scepticismul. Ian Chalmers (1983)⁸ spunea că știința este antiautoritară, din cauza că *“metoda științifică creează în mod activ incertitudinea și este inevitabil subversivă față de autoritate”*.

Dorind să fie științifică, gândirea medicală a dorit să aibă un grad mai mare de *“irefutabilitate”* (Popper, 1960), de neîntors, dar până la urmă a acceptat că cunoașterea

⁵ McCormick J (2001): Scientific medicine - The contribution of science to medicine, Occasional paper (Royal College of General Practitioners), 36(80):3-6.

⁶ Rose N (2001): Medicine, history and the present, in C Jones and R Porter (Eds.): Reassessing Foucault: Power, Medicine and the Body, New York: Routledge.

⁷ Popper K (1960): On the source of knowledge and ignorance. Proceedings of the British Academy.

⁸ Chalmers I (1983): Scientific inquiry and authoritarianism in perinatal care and education. Birth 10: 151-160.

medicală va avea mereu un grad de “*incomensurabilitate*” în sensul în care Kuhn (1962)⁹ îl folosește. Incomensurabilitatea cunoașterii medicale este oarecum similară cu incomensurabilitatea cunoașterii despre univers, univers care mereu se descoperă, care mereu se expandează și mereu trebuie să împingem mai departe cunoașterea noastră ca să-l cuprindem cu mintea. Această incomensurabilitate a cunoașterii medicale vine și din faptul că fenomenele care cuprind această cunoaștere utilizează diferite concepte și metodologii ce le fac greu comparabile unele cu altele. Cu toate acestea, medicii exponenți ai științei medicale, sunt neclintiti în a crede că în practica lor nu există loc de dubii. Skrabanek (1989)¹⁰ vorbește chiar de “*scepticism*” doctorilor, care ar fi boala prin care medicii devin imuni la orice formă de scepticism. Ei sunt învățați încă din facultate să asculte de afirmațiile de autoritate academică din curricula educațională a profesiei lor, fără să existe loc la dubii.

Criticii medicinei în general sunt de acord în a afirma că în medicină există și o tensiune între știință și practica clinică. Ceea ce este bine postulat de experiment devine uneori neconcludent la patul bolnavului, Aceasta îl facea pe Gasser (2001)¹¹ să scrie ca: “*medicina nu este o știință, ci este o profesie, o problema de practică. Ea utilizează știința doar în ceea ce consideră ca este eficient și lasă de-o parte tocmai ceea ce este cel mai caracteristic pentru știință: cultivarea problematizării și a dubiului*”.

O opinie aparte are Munson (1981)¹² care vrea să demonstreze că medicina nu poate niciodată să fie o știință. El crede că medicina nu este o știință și nu va fi niciodată o știință, ea poate fi științifică, dar nu este o știință. Medicina este fundamental diferită de o știință. Ea este o disciplină autonomă, cu propriile scopuri, constrângeri și angajamente. Dacă medicina ar fi știință ea ar trebui să se alinieze la aceleași așteptări ca oricare altă știință, respectiv ar trebui să producă aceleași rezultate și să aibă aceleași așteptări, cu alte cuvinte, rezultatele ei ar trebui să fie reproductibile. Autorul demonstrează că scopurile interne, criteriile de succes și principiile ce reglementează rezultatele în medicină sunt diferite.

⁹ Kuhn T (1962): *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago: University of Chicago Press.

¹⁰ Skrabanek P, McCormick JS (1989): *Follies and Fallacies in Medicine*. Glasgow: Tarragon Press.

¹¹ Glasser B (2001): *From Kafka to Casualty: doctors and medicine in popular culture and the arts—a special studies module*. *Journal of Medical Ethics: Medical Humanities*, 27, 99: 101-110.

¹² Munson R (1981): *Why medicine cannot be a science*, *Journal of Medicine and Philosophy*, 6:183-208

Daca din punct de vedere al continutului cognitiv medicina poate fi redusa la biologie, practica medicinei nu poate fi subiect de reducere de acelasi fel. De ex. cercetarea medicala poate sa ne faca sa intelegem mecanismele de producere a unei boli, dar asta nu inseamna automat ca noi putem controla aceasta boala. Produsele si performantele cercetarii medicale nu sunt de aceeasi utilitate ca performantele si produsele cercetarii din alte stiinte. Experimentele, observatiile, testarile joaca acelasi rol ca in alte stiinte, dar aplicarea rezultatelor lor necesita inca un nivel de experienta, cel la patul bolnavului. Un medicament rezultat din cercetare nu inseamna automat ca am gasit un remediu, mai necesita proba la patul bolnavului, proba intinsa pe multi ani si poate eficacitatea lui niciodata nu va fi rezolvata definitiv.

Pe celalalt versant, cei care spun ca medicina este o arta se gandesc ca aceasta calitate a ei vine din trasaturile specifice ale celui care o practica. Si il citez din nou pe Hippocrate, care spunea: *“Acolo unde exista dragoste pentru umanitate, exista si dragoste pentru arta”*.

Desi stiinta medicala s-a dezvoltat extraordinar in ultimele decenii si a obtinut rezultate fara precedent, rolul doctorului nu s-a schimbat mult in ultimul mileniu, desi a acceptat toate beneficiile modernitatii. Indiferent câta tehnologie exista, cand cineva este bolnav el cauta pe cineva in care sa se increada. Noi cautam un doctor care sa citeasca si sa interpreteze corpul nostru si in acelasi timp sa fie capabil sa afle suferinta noastra, sa auda limbajul nostru, povestea noastra transformata in cuvinte, sintaxa, gesturile si expresiile ei. Aceasta perspectiva a fost interpretata ca arta a medicinei. Tehnologia medicala nu va fi niciodata capabila sa inteleaga ce spune, simte si gandeste pacientul. Ingrijirea pacientilor a fost totdeauna o mixtura de simpatie si bunatate alaturi de eforturile profesionale de a modifica cursul natural al evenimentelor. In acest sens practica ingrijirii bolnavilor a fost o arta, desi in fundal a stat cunoasterea naturii biologice a boli.

Medicul interpreteaza spusele pacientului tot asa cum un critic interpreteaza un text literar. Un medic cunoaste cum sa citeasca povestea unui pacient in contextul altor povesti pe care le-a auzit, citit si studiat si este capabil sa furnizeze o interpretare alternativa a povestilor despre corpurile si mintile noastre si a relatiilor dintre ele. Practicarea medicinei implica intelegerea pacientului, ceea ce presupune experienta,

improvizatie, intuitie, instructie si calitati personale (Francis, 2020)¹³. Ca profesie, medicina este penetrata de limbajul stiintei si tehnologiei, dar ca practica este o meserie, este un mestesug legat de experienta si umanitatea personala. Este vorba de arta de a vorbi si intelege un pacient, de a distinge din cuvinte suferinta ce se petrece intr-o lume neobservabila, ceea ce implica in mod inevitabil o deductie subiectiva. Aici intervine arta! Herman (2001)¹⁴ arata ca: "*a patrunde in secretele bolilor inseamna un parcurs care cere pozitia unui artist in lumea simbolurilor, analogiilor si metaforelor, a transfigurarii realitatii*".

Practica medicinei presupune o balanta intre un mestesug si o stiinta pentru ca experienta si intelepciunea joaca inca un rol esential. Si totusi se cauta mereu tehnologii noi medicale. Multi oameni manifesta chiar o deziluzie fata de cresterea importantei medicinei de inalta tehnologie care a acaparat profesarea medicinei in defavoarea interesului fata de suferinta pacientului. In mod paradoxal, originea acestei deziluzii fata de medicina stiintifica moderna vine tocmai din extraordinarul succes al medicinei stiintifice din ultimul secol, care a facut ca societatea in ansamblu sa aiba asteptari foarte mari de la medicina actuala. Acordandu-i-se prea mult credit, asteptarile au fost de multe ori inselate si atunci sa nu ne miram de avansul pe care l-a luat medicina alternativa si practicile ei.

Dezbarea daca medicina este o stiinta sau o arta duce si la problema judecatii clinice. Cei care spun ca judecata clinica apartine artei medicinei cred ca clinicianul este capabil sa dobandeasca un insight intuitiv fata de pacientul pe care-l ingrijeste, lucru care este inerent non-logic, dar este adevarat. Ceilalti afirma ca judecata clinica nu are nimic misterios ci este doar profesionalism. Exista si cei care spun ca in judecatile clinice se intalnesc atat arta cat si stiinta. Ele apartin artei in masura in care medicul poate face distinctia intre descrierea bolii, suferinta si gazda acesteia si acestea devin ingredientele judecatii clinice. Judecata clinica este produsul mintii clinicianului, felul in care el si-a cultivat intelectul si cunoasterea (Feinstein, 1967¹⁵).

Arta medicinei mai inseamna si descoperirea semnificatiei spirituale a suferintei pacientului care sta in fata medicului. In felul acesta sanatatea mai inseamna si salvarea

¹³ Francis G (2020): Medicine: art or science?, Lancet, 395 (10217): 24-25.

¹⁴ Herman J (2001): Medicine: the science and the art, J Med Ethics: Medical Humanities, 27: 42-46.

¹⁵ Feinstein AR (1967): Clinical Judgment. Huntington, NY: Krieger.

individului intr-un context etic, iar conversatia cu medicul apare presarata de chestiuni privind semnificatia vietii. Astazi se poate spune ca medicul a devenit expert in arta traiirii! Noua noastra ontologie, constituita de medicina moderna, pare sa ne ofere o solutie rationala, seculara si corporala la problema cum ar trebuie sa ne traim viata cel mai bine si ce ar trebuie sa facem cu viata noastra pentru a o adapta la adevarul nostru. Astfel arta medicinei ne lumineza deciziile despre cum ar trebuie sa ne traim viata (Rose, 2001)¹⁶.

Medicina-stiinta este cea care masoara, cea care experimenteaza si furnizeaza dovezi, medicina-arta este cea care se bazeaza pe povestile pacientului, pe subiectivitatea lui, este arta de a culege simptome, de a le interpreta, arta de a pune diagnosticul care se potriveste bolnavului, este arta pentru ca nareaza suferinta pacientului, ca in final medicul sa devine biograful pacientului sau. Practicarea medicinei cu succes presupune o sinteza inre cele doua versiuni. Pentru aceasta, Martin Halliwell (2013)¹⁷ inventeaza termenul de "*stiinte umaniste medicale*" care descrie campul larg al relatiilor dintre stiinta, medicina, arta si cultura. Se zice ca medicina nu a fost niciodata o profesie sigilata, inchisa si refractara la alte stiinte sau la cultura. A existat o tensiune intre ideile mai largi si exactitatea examenilor anatomice, fiziologice si patologice care au devenit mai evidente dupa al doilea razboi mondial, cand aplicatiile practice ale descoperirilor experimentale si teoriile biomedicale au intrat in tensiune cu semnificatiile si ideile umaniste. De fapt, nici profesia medicala si nici bolile in sine nu pot fi considerate ca stabile sau monolitice; istoria relatiilor dintre ideile stiintifice ale medicinei si practica medicala, inclinata spre arta, este complexa si influentata de tranzactiile dintre doctori si pacienti asupra liniilor de demarcatie dintre obiectiv si subiectiv.

Pozitiile eclecticice din aceasta disputa sustin ca medicina presupune un studiu stiintific, dar ea se practica ca o arta. Studiul bolilor cere ajutorul stiintei, dar ingrijirea si vindecarea pacientilor cere o arta. Aceasta este o arta pentru ca este bazata pe valori umane si pe intuitie. Dar arta medicinei nu inseamna numai umanismul medicinei, ci si modul de aplicare a stiintei, modul de a furniza explicatii si intelegere, modul de obtinere

¹⁶ Rose N (2001): *Medicine, history and the present*, in C Jones and R Porter (Eds.): *Reassessing Foucault: Power, Medicine and the Body*, New York: Routledge.

¹⁷ Halliwell M (2013): *Therapeutic revolution: Medicine, Psychiatry and American Culture, 1945-1970*, New Brunswick: Rutgers Univeresity press.

si utilizare a cunoasterii si adevarului in medicina, a personalizarii stiintei la bolnavul aftat in ingrijire, iar arta ingrijirii este ghidata de aceste calitati umaniste fara de care aplicarea stiintei moderne a medicinei este suboptima, nefolositoare si chiar periculoasa (Goldman si Dennis, 2004)¹⁸. Pana la urma medicina este parte a Weltanschauung-ului lumii actuale, a felului cum noi vedem si simtim lumea, care va ramane vesnic, dupa parerea mea, balansat intre obiectiv si subiectiv, intre ce e inafara si ce e inaintu, intre realitatea obiectelor si realitatea gandurilor, intre arta si stiinta. Pacientul va fi privit mereu ca un corp si ca o persoana si medicina va fi mereu o stiinta a faptelor obiective si o arta a cuvintelor rostite din suflet.

Rezolvarea dilemei dintre stiinta si arta in medicina ar veni din ceea ce James Marcum scria la sfarsitul cartii lui, "Humanizing Modern Medicine (2008)¹⁹: *"In mod traditional, modelul medical vede medicina ca o stiinta si ca o practica bazata pe evidente, in timp ce modelul umanist percepe medicina ca o arta si o practica centrata pe pacient. In primul model medicina este focusata pe logos sau rationalitate si in al doilea model este bazata pe etos. Patosul poate transforma logosul din biomedicina si cunoastere obiectiva in intelepciune, poate transforma emotionalitatea detasata a doctorului din biomedicina intr-o practica plina de compasiune si empatie...stiinta poate ajuta, dar vindecarea depinde de medic...ce se intelege prin arta medicinei este stabilirea unei relatii personale intre medic si pacient prin care se abordeaza nevoile psihologice si emotionale ale pacientului"*.

In lumea aceasta a relativitatii, a "fake news-urilor", as mai adauga ca arta medicului inseamna si a-l face pe pacient sa creada in stiinta medicinei!

18 Goldman L, Dennis A (eds.) (2004): Cecil's Text Book of Medicine, Approach to medicine, the patient, and the medical profession: medicine as learned and humane profession, 22nd Edition, Vol. 1, Saunders.

19 Marcum JA (2008): Humanizing Modern Medicine: An Introductory Philosophy of Medicine, New York:Springer.